

УДК 248.134:319

ОСВІТЯНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕОФАНА ЛЕБЕДИНЦЕВА – УЧЕНОГО, ПЕДАГОГА, ЛІТЕРАТОРА ТА ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ

Канівець О.М.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Драганчук А.В.

Київська духовна академія

У статті розглянуто окремі аспекти освітнянської діяльності Феофана Лебединцева – визначного ученого, педагога, літератора та викладача іноземних мов. Автор робить висновки про те, що усю творчу спадщину Феофана Лебединцева можна умовно розділити за періодами: виділено ранній, зрілий і пізній періоди життя вченого. Крім того, творчу спадщину Ф.Г. Лебединцева можна розділити на педагогічну та видавничо-літературну. Освітнянська діяльність пов'язана з викладанням іноземних мов у ранній період і з очоленням навчальної дирекції в зрілий період. Издавничо-літературна діяльність вченого асоціюється з дослідженнями та публікаціями архівних документів в журналах «Руководство для сельських пастырей» і «Киевская старина».

Ключові слова: творча спадщина, освітнянська діяльність, видавничо-літературна діяльність, історичний журнал.

Постановка проблеми. Постать Феофана Лебединцева, ученого, педагога, літератора, викладача грецької мови, засновника та редактора першого національного історичного часопису «Киевская старина», перебуває наче в тіні вітчизняної науки. Велика частина літературної спадщини Феофана була опублікована під різними псевдонімами (Ф. Лобода, Холмський Братчик, Холмський Старожил, Н. Цибульський, Т. Шнейдер тощо). Відомо, що Феофан Лебединцев зробив чимало на просвітницькій та педагогічній ниві, працюючи викладачем у Воронежській семінарії. Київській духовній семінарії та академії (на кафедрі розколу), а згодом начальником Холмської та Радомської дирекції училищ у Царстві Польському. Сучасні історичні обставини дещо нагадують часи, коли жив і творив Феофан Лебединцев. Таким чином, **актуальність теми дослідження**

зумовлена гострими протиріччями в суспільстві та нагальною потребою захищати традиційні моральні цінності, у тому числі й у сфері освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно наших досліджень, творча спадщина Феофана Лебединцева досліджувалася, так би мовити, хвилями, пов'язаними з історично-соціальними умовами. Перша хвиля відноситься до XIX ст., коли в заснованому самим Лебединцевим журналі «Киевская старина» публікуються некрологи. Автори некрологів, зокрема, сверджують, що покійний був одночасно вченим, педагогом і літератором. Крім того, згадується про листування Феофана Гавриловича з багатьма відомими особистостями, а також про те, що Ф. Лебединцев писав статті українською мовою. Надзвичайно цікавою і малодослідженою тематикою є листи Феофана до брата Петра [10].

Друга хвиля пов'язана з післяреволюційною українізацією, що мала місце приблизно до 1928 року [4]. Серед сучасних учених, які досліджували спадщину Ф. Лебединцева, можна виділити, перш за все, Ю. Лабинцева та Л. Щавінську, які випустили по цій проблематиці окрему книжку [5]. Окремі статті про різноманітні аспекти громадської діяльності Феофана Лебединцева, в першу чергу заснування і редагування «Киевская старина», належать В. Денисенку [2], О. Лазаревській [6], М.Г. Палієнку [9] С. Шурлякову [14] та іншим. Крім того, є численні наукові дослідження життя і творчості Петра Лебединцева – рідного брата Феофана [13].

Проте, як виявилось, дослідники спадщини Феофана Лебединцева приділяли недостатньо уваги його освітянській діяльності. У зв'язку з цим, **метою** нашого дослідження є *виявити особливості* освітянської спадщини Ф. Лебединцева. Відповідно до мети, перше **завдання** дослідження полягає у висвітленні різних хронологічних періодів освітянської діяльності Ф. Лебединцева.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до мети та завдання дослідження, перш за все визначимося з хронологічними періодами творчої спадщини Феофана Лебединцева. Ретельно проаналізувавши його бібліографічні відомості, ми прийшли до висновку, що освітянська діяльність Феофана Лебединцева може бути розділена на три періоди: ранній (праця у Воронежській, а потім Київській духовній академії та семінарії); зрілий (освітянська діяльність на теренах Західної України); редагування «Киевской старины».

Ранній період. В багатодітній родині священника села Зелена Діброва (Черкаська обл.) Гаврила Лебединцева 1828 року народився п'ятий син Феофан. Початкову духовну освіту Феофан отримав у Богуславському духовному училищі, потім навчався у Київській духовній семінарії. 1851 р. закінчив Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я, захистивши дисертацію «Взгляд на унию, бывшую в Юго-Западной России». У 1852 р. Ф.Г. Лебединцева призначають викладачем історії та грецької мови у Воронежській семінарії. Після двох років викладацької діяльності, згідно постанови Синоду, Феофан Лебединцев отримав ступінь магістра богослов'я.

Феофан Лебединцев бездоганно володів давньогрецькою мовою і читав в оригіналі твори візантійських апологетів християнства, чії ідеї істотно вплинули на погляди молодого вченого.

С. Шурляков, на підставі листів Феофана до батька, стверджує, що молодий викладач тужив за Україною і вже в 1853 р. подав прохання про переведення до Київської семінарії. У червні 1855 р. Лебединцева призначають викладачем Київської духовної семінарії. Крім риторики й латинської, Феофан викладав ще й російську літературу. За спогадами одного із семінаристів, «преподавательская деятельность Феофана Гавриловича была из ряда выдающейся... Он читал уроки всегда изустно, без тетрадки... В произношении его не было монотонности, отчетливая речь при сильном голосе то повышалась, то понижалась и производила музыкальное впечатление... Феофан Гаврилович поражал глубиной знаний. На уроках он знакомил с лучшими

современными произведениями, как духовными, так и светскими.

Поряд з педагогічною діяльністю, розпочинається видавничо-літературна праця Феофана Лебединцева. Його призначають головним редактором журналу «Руководство для сельских пастырей», що починає видаватися при Київській духовній семінарії. За час перебування Феофана на посаді головного редактора (1860-1861 рр.), «Руководство для сельских пастырей» набуло великої популярності. Увінчаний успіхом, Феофан разом з братом Петром починає редагувати «Киевские епархиальные ведомости», де старший брат був одним із перших редакторів [11, с. 110].

У 1861 р., після одруження, Феофана Лебединцева переводять до Київської духовної академії, де в 1864 р. він отримав звання екстраординарного професора на кафедрі росколу. На лекції Феофана Петровича приходили студенти з інших, не зобов'язаних до цього курсів [11, с. 111].

Працюючи в академії, Феофан Гаврилович продовжує приймати участь у редагуванні журналу «Руководство для сельских пастырей» до 1863 р. [2]. Крім того, впродовж 1860-1864 рр., разом з М.О. Максимовичем і В.Б. Антоновичем, Феофан Лебединцев працює діловодом у Київській археографічній комісії. В його обов'язки входило збирання і вивчення архівних документів, ведення документації тощо. Існує припущення, що перу Ф. Лебединцева належить анонімний звіт про діяльність Комісії з 1843 по 1845 рр. Феофан взяв участь у збиранні документів, укладанні та редагуванні 2-й і 3-й тому «Архива Юго-Западной России» (Матеріали для історії православ'я в западній Україні в XVIII веке). Ці томи містять документи з історії боротьби православного населення Київської губернії з унією у середині XVIII століття. Як відзначено у передмові, більшість актів була виявлена Феофаном Лебединцевим серед документів Переяславської консисторії, які були передані на зберігання до архіву Київської консисторії. Деякі документи надійшли з колекції М.О. Максимовича. Внаслідок копіткої праці, Лебединцев видав у 1864 р. другий том «Архива Юго-Западной России», до якого ввійшли 164 надзвичайно цінні історичні документи, а також стаття-передмова «Архимандрит Значко-Яворский» [9].

На ранній період Ф. Лебединцева припадає його знайомство з Тарасом Шевченком. Молодого Шевченка цікавлять історичні доменти, з якими має справу Феофан. Між ними зав'язується переписка. Між іншим, у листі до Т. Шевченка згадується про намір Ф. Лебединцева надрукувати окремим виданням статтю про архимандрита Мелхіседека Значко-Яворського [11, с. 111].

Зрілий період Ф. Лебединцева пов'язаний з освітянською діяльністю на теренах Західної України. У 1864 р. Феофана Лебединцева призначають на посаду начальника заснованої в царстві Польському Холмської навчальної дирекції. На той час Холм являв собою польське містечко з греко-католицькою (уніатською) кафедрою. За шість років бурхливої діяльності на посаді начальника Холмської навчальної дирекції, Ф. Лебединцеву вдалося заснувати біля трьохсот народних шкіл і п'ять середніх закладів освіти: педагогічні курси, чоловічу гімназію, жіноче шестикласне училище

(вчительську семінарію) в Холмі, чоловічу та жіночу гімназію в Замості. Крім того, за сприяння Ф. Лебединцева практично заново була відбудована православна церква в Холмі, а в 1866 р. в тому ж таки Холмі був проведений тримісячний вчительський семінар.

У Холмі Ф. Лебединцев віч на віч зустрівся з ворожим ставленням до себе з боку греко-католиків, що призводило до конфліктів і підривало його здоров'я. У зв'язку з цим, Ф. Лебединцев переходить працювати у Радомську дирекцію училищ. За 16 років педагогічної діяльності у Царстві Польському Ф. Лебединцев був нагороджений шістьнадцятьма орденами, у 1874 р. став дійсним статським радником, що за законами Російської імперії давало спадкоємне дворянство [11, с. 111-112].

Пізній період. Редагування «Киевской старины». 1880 р. Ф. Лебединцев за власним бажанням вийшов у відставку і повернувся до Києва. У 1882 р. він взяв участь у заснуванні першого на теренах Російської імперії історичного журналу «Киевская старина» [9, 7]. Втім, деякі дослідники стверджують, що Феофан Лебединцев взагалі не був засновником та ініціатором цього видавництва, і лише пізніше долучився до цієї благородної справи [6].

Не вдаючись до дискусії щодо причетності Ф. Лебединцева до ідеї заснування часопису, беззаперечним є те, що впродовж шести років Феофан Лебединцев редагував і видавав «Киевскую старину». У 1881 р. Головним управлінням у справах друку була затверджена програма часопису «Киевской старины», де передбачалося публікувати витяги «особливо цінних історичних документів, мемуарів, хронік, щоденників, записок, спогадів» тощо. Спільно з працівниками часопису Ф. Лебединцевим було виявлено та залучено до наукового обігу величезний масив документів з державних, церковних, родинних архівів та приватних колекцій (зокрема, архіву Київської духовної консисторії, Московського головного архіву Міністерства закордонних справ, родинних архівів Полетик, Лизогоубів, Милорадовичів тощо [9]).

Крім документів, Ф. Лебединцеву вдалося надрукувати велику кількість історичних, етнографічних, літературознавчих, мистецьких та літературних матеріалів, пов'язаних з Україною, багато цікавих свідчень про творчість і діяльність Г.С. Сковороди, І.П. Котляревського, Т.Г. Шевчен-

ка. Саме в цьому журналі були вперше надруковані деякі твори майбутніх класиків української літератури: П.П. Гулака-Артемівського, Марка Вовчка, І.С. Нечуя-Левицького тощо.

Феофан Лебединцев, між іншим, писав і друкував власні твори під різними псевдонімами (Ф. Лобода, Холмський Братчик, Холмський Старожил, Н. Цибульський, Т. Шнейдер і т.п.). Таким чином, можна стверджувати, що Ф. Лебединцев був ще й письменником.

Помер Феофан Лебединцев у 1888 році в день свого шестидесятиріччя, залишивши після себе, крім прямих нащадків, значну педагогічну та видавничо-літературну спадщину [10].

Висновки. Усю творчу спадщину Феофана Лебединцева можна умовно розділити на педагогічну та видавничо-літературну, пов'язану з дослідженнями та публікаціями архівних документів у першому національно-історичному часописі «Киевская старина».

Крім того, творчу діяльність Ф.Г. Лебединцева можна умовно розділити на ранній період, зрілий період і пізній період, пов'язаний з виходом у відставку і редагуванням «Киевской старины».

Ранній період діяльності вченого пов'язаний, в основному, з викладацькою діяльністю і редагуванням журналу «Руководство для сільських пастыррей», що набуло великої популярності.

Зрілий період пов'язаний з шістнадцятирічною педагогічною діяльністю на теренах Західної України, де Феофан Лебединцев очолював навчальну дирекцію. За плідну працю він був нагороджений шістнадцятьма орденами та іншими відзнаками.

Впродовж останніх шести років свого життя Феофан Гаврилович редагував історичний часопис «Киевская старина», в результаті чого було збережено багато особливо цінних історичних документів. Саме в цьому журналі популяризувалася творчість класиків української літератури: Г.С. Сковороди, І.П. Котляревського, Т.Г. Шевченка, П.П. Гулака-Артемівського, Марка Вовчка, І.С. Нечуя-Левицького та інших.

Поряд із освітянською і видавничою діяльністю впродовж всього життя Феофан Лебединцев, бездоганно володіючи давньогрецькою мовою, займався самоосвітою: читав в оригіналі твори візантійських апологетів християнства, чия ідеї істотно вплинули на погляди, а відтак і на педагогічну та видавничо-літературну діяльність вченого.

Список літератури:

1. Библиографический указатель «Киевская старина» (1882-1891 гг.) / Ред. кол.: Слободник В.М. // Киев, 1893. – 108 с.
2. Денисенко В.А. Брати Лебединцеви / Володимир Анатолійович Денисенко // Київ, «Пам'ять століть», 1999. – № 5. – С. 150-153.
3. Енциклопедія історії України. Том 6 / Ред. кол.: В.А. Смолій (голова) та ін. // К.: Наукова думка, 2009. – С. 68-69.
4. Житецький І.В. «Київська старина» за часи Ф. Лебединцева (1882-1887) / Ігнат Васильович Житецький // К.: «Україна», 1925. – С. 113-120.
5. Лабынцев Ю., Шавинская Л. Феофан Лебединцев – основатель «Киевской старины» (к 180-летию со дня рождения: 1828-2008) / Юрий Лабынцев., Любовь Шавинская // М.: 2008. – 48 с.
6. Лазаревський О. Як заснували журнал «Киевская старина» / Олександр Лазаревський // «Киев», 1989. – № 3. – С. 168-170.
7. Лебединцев Ф. Мельхіседек Значко-Яворський / Феофан Лебединцев // Черкаси: видавництво Ю. Чабаненко, 2012. – 58 с.
8. Палієнко М.Г. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.) / Микола Григорович Палієнко // К.: Темпора, 2005. – 384 с.
9. Палієнко М.Г. Ф. Лебединцев. Українські архівісти: Бібліографічний довідник, вип. 1. / Микола Григорович Палієнко // К., 1999. – 347 с.

10. Памяти Ф.Г. Лебединцева / «Киевская старина» // Киев, типография императорского Университета Св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1898 г. – Том LX. – С. 315-317.
11. Шурляков С. Перший редактор «Киевской старины» / Сергій Шурляков // «Київська старовина», 1992. – № 5. – С. 109-114.

Канивец А.Н.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Драганчук А.В.

Киевская духовная академия

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ФЕОФАНА ЛЕБЕДИНЦЕВА – УЧЕНОГО, ПЕДАГОГА, ЛИТЕРАТОРА И ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

В статье рассмотрены некоторые аспекты образовательной деятельности Феофана Лебединцева – видного ученого, педагога, литератора и преподавателя иностранных языков. Автор делает заключение о том, что все творческое наследие Феофана Лебединцева можно условно разделить за периодами: выделено ранний, зрелый и поздний периоды жизни ученого. Кроме того, творческое наследие Ф.Г. Лебединцева можно разделить на образовательное и издательско-литературное. Образовательная деятельность связана с преподаванием иностранных языков в ранний период и с возглавлением учебной дирекции в зрелый период. Издательско-литературная деятельность ученого ассоциируется с исследованиями и публикациями архивных документов в журналах «Руководство для сельских пастырей» и «Киевская старина».

Ключевые слова: творческое наследие, образовательная деятельность, издательско-литературная деятельность, исторический журнал.

Kanivets A.N.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Draganchuk A.V.

Kiev Theological Academy

EDUCATIONAL ACTIVITY OF FEOFAN LEBEDINTCEV – A SCIENTIST, PEDAGOGUE, LITERARY MEN AND A TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES

Summary

Some aspects of the educational activity of Feofan Lebedintcev an outstanding scientist, pedagogue, literary man and a teacher of foreign languages has been analysed in the article. The author has made the conclusion that all Feofan Lebedintcev's creative inheritance is possible to divide according to the periods: it has been distinguished early, mature and late periods in the scientist's life. Moreover, Feofan Lebedintcev's creative inheritance is possible to divide into educational and publishing. Educational activity is connected with teaching foreign languages in the early period and with heading an educational authority in the mature period. The scientist's publishing activity is associated with researching and publishing archives documents in the journals «The guide for rural pastors» and «Kiev antiquity».

Keywords: creative inheritance, educational activity, publishing activity, historical journal.